

דמוקרטיה מתגוננת¹

החלת השוויון בין כל האזרחים בחיי המסחר, בחינוך, ברשויות המקומיות וכיוצא באלה היא נכונה וראויה במשטר הדמוקרטי. אך במציאות חיינו מניעת אפשרות השימוש בעקרון השוויון כדי לכרסם ולמוטט את מדינת היהודים היא הכרח בל יגונה. חוקת המדינה חייבת להבטיח זאת.

אורי שטרוזמן²

העדרה של חוקה במדינה הטריד, מאז הקמתה, רבים וטובים, שראו בה הכרח לשמירת זכויות האזרח ולהבטחת ממשל תקין. לאחרונה, מאז כהונתו של ח"כ מיכאל איתן כיו"ר ועדת חוק, חוקה ומשפט של הכנסת, נעשה מאמץ ממשי בוועדה זו לחוקק חוקה למדינת ישראל. פרופ' מנחם בן ששון, המכהן כיום כיו"ר הוועדה ממשיך במאמץ זה בתקווה להציג בפני מליאת הכנסת הנוכחית את הצעת החוקה לקריאה ראשונה, למרות שהיא לא תהיה מגובשת כמקשה אחת. הצגת גירסאות שונות לסעיפים הנתונים במחלוקות בין חברי ועדת החוקה תאפשר לו, אולי, את מימוש כוונתו.

מעמדה של החוקה, כמסמך מכונן של זכויות האדם במדינה ושיטת הממשל בה, וקשיחותה, כדי לאפשר את עמידותה בפני שינויים ע"י כל רוב מזדמן בבית המחוקקים, מחייבים מתן ביטוי הולם בה לזהותה של המדינה ולנסיבות המיוחדות של מצבה בימים אלה ואף, ככל שניתן לצפות, בעתיד. ההשקפות השונות של אזרחי המדינה בנושאים חיוניים אלה מובאות בפני ועדת החוקה ע"י חברי הכנסת, אנשי האקדמיה ונציגיהם של גופים ציבוריים (מוסדות, עמותות, ארגונים, מכונים) שונים. לעבודת ההכנה של הוועדה נוספו שתי הצעות מגובשות ומקיפות לחוקת המדינה המונחות עתה בפניה ונדונות בישיבותיה. ההצעה הראשונה, הידועה בשם (המטעה) "חוקה בהסכמה" היא זו של המכון הישראלי לדמוקרטיה. ההצעה השנייה לחוקת המדינה, שכותב מאמר זה נמנה על מחבריה³, היא של המכון לאסטרטגיה ציונית. הצעת המכון לאסטרטגיה עלתה לאויר העולם כאשר התברר שאין מענה בהצעת המכון לדמוקרטיה להבטחת קיומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית.

¹ פורסם ב"נקודה", גליון 309, אדר שני תשס"ח – מרץ 2008, עמ' 44.

² אורי שטרוזמן, תושב תלמי מנשה, שופט בדימוס בבית המשפט המחוזי בתל אביב, הוא בורר ומגשר, חבר בצוות להכנת חוקה למדינה במכון לאיסטרטגיה ציונית, וממלאת פקידים ציבוריים שונים.

³ מחברי הצעת החוקה של המכון לאסטרטגיה ציונית הם: פרופ' אברהם דיסקין, פרופ' משה קופל, פרופ' ברכיהו ליפשיץ, השופט (בדימוס) אורי שטרוזמן, הרב דן בארי, ד"ר יצחק קליין, וראשי המכון לאסטרטגיה ציונית, עו"ד יואל גולובנסקי וישראל הראל.

החוקה המוצעת על ידינו פותחת במבוא שלקוח ממגילת העצמאות ובהצהרה (שלא היתה כמותה בהצעות האחרות) על זהותה המדינה: "מדינת ישראל היא מדינה יהודית והבית הלאומי של העם היהודי, בה מממש העם היהודי את שאיפתו להגדרה עצמית על פי מורשתו התרבותית וההיסטורית". המדינה היא "מדינה דמוקרטית המכבדת את זכויות האדם ברוח עקרונות החירות, הצדק, היושר, והשלוש של מורשת ישראל". היותה של המדינה "הבית הלאומי של העם היהודי" מטילה עליה כמובן מחויבות בלתי מתפשרת להקניית זכות לכל יהודי לבוא לביתו ולהבטיח את פתיחת הדלת בפניו בכל עת. לכן, קובעת החוקה שלנו שאין לשנות את המבוא וסעיפים אלה "אלא ברוב של שני שלישים מחברי הכנסת".

סעיף משוריין נוסף בחוקה המוצעת קובע ש"ריבונות המדינה נתונה בידי אזרחיה", ולכן, כל המעוניין בקיומה של מדינה ישראל כמדינה יהודית ומכיר בחיוניות הממשל הדמוקרטי במדינה חייב להבטיח שרוב אזרחי המדינה יהיו מעוניינים בזהותה היהודית ולא בהפיכתה למדינה נוספת ככל המדינות האחרות בתבל.

ב. סוגיית השוויון

הועדה לא הספיקה להרחיק לכת בסעיפי החוקה עד שעלתה בפניה סוגיית השוויון בין אזרחי המדינה, שהיא הסוגיה הקשה ביותר מבין הסוגיות השנויות במחלוקת בניסוחה של החוקה. היא קשה בגלל הסתירה המובנית בין הזכות לשוויון בין כל בני האדם, שהרי - כאמור בהצעתנו - "כל אדם נברא בצלם, והוא בן חורין ובעל כבוד סגולי", לבין העובדה שלא כל בני האדם שווים ואין בכוחנו להשוות ביניהם. החוקה אמורה להבטיח את ההתייחסות השווה של כל רשויות המדינה לכל אזרחיה אבל אסור לה לעצום עיניים מלראות את השוני ביניהם, בסגולותיהם האישיות, במצבם הכלכלי, באמונותיהם הדתיות ובשאיפותיהם הלאומיות. סגולות אישיות הן מתנת שמים ואינן ניתנות להשוואה. העדרן אינו ניתן לתקון, אלא להקלת החסר ע"י המדינה. המצב הכלכלי של כל אדם שונה משל רעהו. המחשבה שניתן להשוות ביניהם הוכחה כמחשבת שווא. חובת המדינה כלפי כל אזרחיה באה לביטוי בחוקה המוצעת על ידינו ע"י חיוב המדינה לשאוף "לקדם את רווחת אזרחיה ותושביה ולהבטיח לכל חיים בכבוד". חלוקת המשאבים למימוש חיוב זה בוודאי לא תהא שוויונית. יש אומרים שהחלוקה הצודקת היא זו המעניקה למיעוטי היכולת בחברה יותר משאבים מאלה המיועדים לבעלי ההון. משמע, עקרון השוויון איננו מוחלט. ליתר דיוק, הוא איננו מבוסס על שוויון מוחלט בין אדם לאדם, אלא על רכיבים שונים, לפי העניין בכל עת, כמו היכולת הכלכלית של כל קבוצת אנשים, במסוגלות האישית, או העדר המסוגלות, של אנשים שונים. חלוקה צודקת היא זו המקנה משאבים זהים לכל אחד ואחד ממיעוטי היכולת שחולשתם הכלכלית שווה, ומשאבים שווים לכל אחד מבעלי ההכנסות הגבוהות שחוסנם זהה, למרות שכל אחד מהם יקבל פחות מזה הניתן לכל אחד מקבוצת מיעוטי היכולת. זו חלוקה צודקת, כפי שכותב פרופ' חיים פרלמן: "לנהוג מנהג צדק הרי זה לנהוג בשווה עם בני אדם שהם שווים מבחינה מסויימת, עם

בני-אדם שהם בעלי קו אופייני משותף" ("על הצדק, מסות על המוסר ועל המשפט", עמ' 12). בהעדר הוראה בחוקה על מהות השוויון, אם הוא מוחלט - ללא הבחנה ראויה בין אדם לאדם, או יחסי - כך שהזכות לשוויון היא בין כל חברי הקבוצה הייחודית תהיה ההכרעה בידי בית המשפט העליון של המדינה בהיותו, להלכה ולמעשה, המופקד על פירוש החוקה.

אין קושי נראה לעין בהפקדת פרשנות "השוויון" בידי בית המשפט העליון כל עוד הוא מתמקד בחלוקת המשאבים הכלכליים של המדינה במסגרת צרכי הפרט לחינוך ורווחה. אך, ללא ספק, יתעוררו – וכבר נעורו – קשיים בהחלת מושג זה על תחומים אחרים, כמו, למשל, על השוויון בין המינים בפני בתי הדין הדתיים, אשר כל אחד מהם מצווה לפסוק על פי הלכות דתו. האם מכוח עקרון השוויון בחוקה ייכפה על בית הדין הדתי לפסוק על פי עקרונות המשפט החילוני במחלוקת בין בני זוג על חלוקת הרכוש ביניהם⁴ או שמא יקיץ הקץ על בתי דין אלה, שיסרבו, בצדק, לעשות כן, על פי האמונה הדתית של דייניהם. אני רואה את האפשרות החוקתית להקנות לכל זוג את הזכות - לא את החובה - להתדיינות על חלוקת הרכוש בבית הדין הדתי, או בבית המשפט האזרחי, על פי דתו או השקפתו. אבל, ברור לי שהקניית זכות זו צריכה להיות מעוגנת בחוקה ולא נתונה לפרשנות של בית המשפט העליון, כי בהיעדר עיגון חוקתי לזכות הבחירה יקל על בן הזוג, בעזרת בית המשפט העליון, להתנער מהסכמתו להתדיין בפני בית הדין הדתי בטענה שפסיקותיו ההלכתיות על איזון המשאבים בין בני זוג הן בניגוד לעיקרון החוקתי של השוויון. הנוקשות החוקתית לא תאפשר סטייה מהוראותיה, אף לא במסגרת האקטיביזם השיפוטי הפעיל ביותר של בית משפט העליון בכל דור ודור. על כן, חרדים חברי הכנסת הדתיים לניסוחה של החוקה המתגבשת, לבל תימנע פסיקת הדין על פי ההלכה מבתי הדין הדתיים ויקיץ הקץ על קיומם הממלכתי ואולי אף יתערער חוסנם בקהילתיהם.

אכן, ניסוח החוקה צריך להיות כזה שיבטיח את משאת נפשנו כך שאף הרכב של בית המשפט העליון או כנסת מזדמנת, לא יוכל לפגוע בה, אבל עם זאת ישאיר לכל כנסת מכהנת ולבית המשפט העליון בכל עת את אפשרות החקיקה והפרשנות של כל נושא חוקתי אחר בחיינו.

השוויון ללא סייג – ביטול חוק השבות

הצעת המכון לדמוקרטיה נוסח סעיף השוויון בחוקה כהאי לישנא: "המדינה תנהג בשוויון כלפי כל אזרחיה", ללא כל סייג והסתייגות, היא הצעה מסוכנת ביותר לחוקת המדינה היהודית. בהיעדר הבחנה מכוח החוקה בין יהודים לערבים בשאלות קיומיות לעם ישראל,

⁴ כפי שמוצע על ידי השופט ברק בבג"צ 1000/92, חוה בבלי נ' בית הדין הרבני הגדול, ירושלים ואח", פ"ד מח (2), 221: "נראה לי כי לבעיה הניצבת בפנינו בעתירה זו, יש רק פתרון אפשרי אחד, והוא זה: על כל בתי הדין

בטחון המדינה וקיומה כיהודית, לא יהיה צורך ברוב ערבי במדינה כדי להסיטה למדינה ללא זהות, או לזהות דו-לאומית, ולפתיחת שעריה בפני כל הערבים המוגדרים כערבים פלשתינאיים, כלומר, שמוצאם, מוצא אבותיהם או אבות אבותיהם היה בארץ ישראל.

אין צורך בכושר נבואי כדי לחזות את הפרשנות הצפויה ע"י בית המשפט לסעיף השוויון המוחלט, ללא כל סייג, של המכון לדמוקרטיה. כבר היום, כאשר עקרון השוויון איננו מעוגן בחוקה נוקשה ואף לא בחוק כלשהו, פסק בית המשפט העליון: "השוויון הוא מערכי היסוד של מדינת ישראל... חובתה של המדינה לנהוג בשוויון משתרעת על כל פעולותיה. היא חלה, איפוא, גם לענין הקצאת מקרקעי המדינה..."⁵. על-פי פסיקה זו הוכרה זכותם של בני זוג ערבים, הגב' אימאן קעדאן ובעלה מר עאדל קעדאן, לרכוש נחלה בישוב קציר, למרות שהישוב הוקם בעזרת הסוכנות היהודית, כלומר במימון יהודי הגולה, שתרמו מכספם לחיזוק ההתיישבות היהודית - ולא הערבית - בארץ. מאז ועד עתה הוחלה הלכה זו לא רק על מקרקעי מדינת ישראל אלא גם על מקרקעי הקרן הקיימת לישראל, שנרכשו בכספי העם היהודי, בגלל ניהולם נעשה בפועל על ידי מנהל מקרקעי ישראל. בית המשפט העליון היה מודע לסתירה בין פסיקתו הקובעת שחובת "המדינה לנהוג בשוויון משתרעת על כל פעולותיה" לבין אפליית הערבים לרעה בחוק השבות הפותח את דלתות המדינה לרווחה לכניסת בני העם היהודי בלבד. סתירה זו מתורצת ע"י בג"ץ בהסבר שיסודו בטעות: "מדינת ישראל היא מדינה יהודית אשר בתוכה חיים מיעוטים, ובהם המיעוט הערבי. כל אחד מבני המיעוטים החיים בישראל נהנה משוויון זכויות גמור. אמת, מפתח מיוחד לכניסה לבית ניתן לבני העם היהודי (ראו חוק השבות, התש"י-1950). אך משמצוי אדם בבית כאזרח כדן, הוא נהנה מזכויות שוות כמו כל בני הבית האחרים". ההסבר לוקה בכשל עובדתי: דלת הכניסה לישראל איננה נפתחת מבחוץ ע"י בני העם היהודי אלא מבפנים ע"י הכנסת. המפתח לדלת, שהוא חוק השבות, נמצא בידי המדינה, ולא בידי בני העם היהודי. הענקת המפתח לבני העם היהודי נעשתה ע"י המדינה בחוק השבות, והיא על פי העיקרון הטהור של השוויון מנועה מלהפלות בין בני הבית, ולמנוע ממימיהם את הזכות להחזיק במפתח ולפתוח את הדלת בפני הוריו, אחיו צאצאיו ובני עמו. כשזו ההנמקה, לא ירחק היום בו ידרשו הערבים בשם השוויון חוק שיתן גם להם מפתח לאותה הדלת. בג"צ התעלם מאפשרות זו לצורך יופייה של ההנמקה והצגת מצג של שוויון בבית (במדינה) פנימה. אם ימשיך בג"צ ליישם את העקרונות של השוויון המוחלט ללא ההבחנה הראויה, והמותרת על פי כללי הדמוקרטיה, בדבר השוני הקיים בין המאויים הלאומיים של העמים היושבים בישראל והתוצאות המשפטיות המתחייבות ממנו, הוא ייענה לעתירת הערבים להחיל את חוק השבות גם על בני עמם או להתנות את המשך קיומו של חוק השבות לטובת היהודים בחקיקת חוק השיבה לערבים. כך כיום. קל וחומר כאשר עקרון השוויון המוחלט יונצח בחוקת המדינה.

הדתיים במדינה להפעיל בסוגיות "אזרחיות" נלוות שאינן חלק מענייני המעמד האישי (כפי שדיבור זה מתפרש על-פי דין המדינה) הנתון לסמכותם, את המשפט האזרחי הכללי, כפי שפורש על-ידי בית המשפט העליון".⁵ בג"ץ 6698/95, עאדל קעדאן ואח' נ' מינהל מקרקעי ישראל. פסק דין נד (1), 258.

ניגוד העניינים המובהק של ערביי ישראל

ההבחנה בין היהודים לבין הערבים במדינת ישראל היא כורח המציאות. אין בה שמץ של גזענות, למרות טענותיהם של כל המלעזים. היא נובעת מניגוד העניינים המובהק שבו נתונים ערביי ישראל הנמצאים במעמד שאין דומה לו בעולם. מחד גיסא הם נהנים מזכויות אזרח מלאות, עד כדי חברות בכנסת והצבעה בה על תקציב הביטחון של המדינה, ומאידך גיסא הם נמנים על העם הערבי שאיננו רוצה, בלשון המעטה, בקיומה של מדינת ישראל. בני עמם, הפלשתינאים - אחיהם, גיסייהם, בני משפחותיהם - הם אויבינו הרוצים למחוק את מדינתנו. "כלל יסוד הוא בשיטתנו המשפטית", הסביר כב' השופט אהרן ברק⁶, עוד בטרם מונה לנשיא בית המשפט העליון, "כי אסור לו לעובד הציבור להימצא במצב בו קיימת אפשרות ממשית של ניגוד עניינים (conflict of interest) ... על-פי כללי הצדק הטבעי אסור לו לעובד הציבור להימצא במצב בו קיימת אפשרות ממשית של משוא פנים או דעה משוחדת". אין ספק שתחולת כלל זה איננה מצומצמת רק לעובדי ציבור. היא חלה גם על נבחרי ציבור ועל כל אחד ואחד שיש בכוחו להכריע בשאלות קיומיות לעמו ומדינתו.

אין צורך להרחיק נדוד ולחפש במסתרים את ניגוד העניינים. הוא בולט לעין כל מי שרואה נכוחה את העובדות. מי שהתקשה בהבנת המציאות והשלה עצמו בחלומות על שיתוף - ולא ניגוד - עניינים בין העמים, יפקח את עיניו עת יקרא את הגדרת הזהות שחברה על ידי הוועד הארצי לראשי הרשויות הערביות: "אנו הערבים הפלשטיניים החיים בישראל, ילידי הארץ ואזרחי המדינה, חלק מהעם הפלשטיני והאומה הערבית ומן המרחב התרבותי הערבי, האסלאמי והאנושי...". הגדרה זו פותחת את המבוא למסמך "החזון העתידי לערבים הפלשטיניים בישראל". בהמשך מופיעה קריאתם למאבק נגד הזהות היהודית של המדינה: "הגדרתה של המדינה כמדינה יהודית והשימוש שנעשה בדמוקרטיה לשירות יהדותה מדיר את רגלינו משורותיה ומציב אותנו בעימות עם טבעה ומהותה של המדינה בה אנו חיים...".

המסמך של ארגון עדאלה, "החוקה הדמוקרטית", כולל גם את הדרישה להשבת כל פליט ערבי, אפילו הוא אזרח ישראל כיום, לכפרו: "כל הערבים אזרחי מדינת ישראל, אשר נעקרו מכפריהם או מאזור מושבם במהלך שנת 1948 ולאחר מכן ולא הורשו לחזור אליהם, יהיו זכאים לחזור לכפריהם ולאזור מושבם המקורי; ייקבע בחוק מנגנון הן לפיצוי הולם בגין הנזקים האישיים שנגרמו לפרטים אלה ולמשפחתם מאז עקירתם והן לסיוע לבנייה של הכפרים ו/או הבתים באיכות ראויה". בשני המסמכים אין ביטוי של השלמה עם החלטת האו"ם 181 על הקמת מדינה יהודית ומדינה ערבית בארץ ישראל. והיא אינה נזכרת במסמכיהם. המדינה היהודית אינה מקובלת עליהם. לפי השקפתם הם חיים תחת כיבוש, ולכן

הם נאבקים לשחרורם. משנכשל ניסיונם לחסל את מדינת ישראל בכח הנשק, הם משתמשים בכלים הניתנים להם בנדיבותה של הדמוקרטיה. מטרתם היא לנתק את ו"ו בהגדרה מדינה יהודית ודמוקרטית כדי שבכוחה של הדמוקרטיה תחוסל הזהות היהודית של המדינה.

"חוקה אינה מרשם להתאבדות, וזכויות אזרח אינן במה לכיליון לאומי..." קבע כב' השופט ברק באחת מפסיקותיו. ברוח דומה יכול היהבג"ץ, אילו רצה, לקבוע שעקרון השוויון אינו מיועד לבלימת התפתחותה של מדינת ישראל כמדינה יהודית בהתאם למטרת הציונות שבאה לביטוי במגילת העצמאות ובחוק יסוד כבוד האדם וחירותו. הוא יכול היה לקבוע שדינה של ההעדפה המתקנת הנדרשת, לקיומה, לשמירת זהותה היהודית ולביטחונה של המדינה, הוא כדינו של חוק השבות המזכה יהודים לשוב הביתה. הא בהא תליא. אבל, בג"צ לא פסק, וככל הנראה גם לא יפסוק בעתיד הקרוב, שכל עוד אין שלום אמת בינינו לבין העם הפלשתינאי, נמצאים חברי הכנסת הערבים בפרט, וערביי ישראל בכלל, במצב של ניגוד עניינים, ולכן מתחייבת כמובן הגבלת זכותם להחליט בשאלות קיומיות של מדינת ישראל בכלל ושל זהותה כמדינה יהודית בפרט. הוא גם לא יפסוק, ככל שניתן לצפות, שיש הכרח חיוני להעדיף בשאלות הקיומיות את זכותו של העם היהודי למדינה יהודית, על פני העיקרון הדמוקרטי של השוויון המוחלט.

הבטחת הזהות היהודית בחוקת המדינה

במטרה למנוע את קריסתה של מדינת ישראל כמדינה יהודית באמצעות ניצול הדמוקרטיה ע"י אלה שאין להם עניין במדינה היהודית, ולבלום את ההתדרדרות בבית המשפט העליון במדרון החלקלק של פרשנות דווקנית של עקרון השוויון עד כדי סיכון לכיליון לאומי, בטענה שכל סטייה מהשוויון המוחלט היא בניגוד לחוקה, מציע המכון לאסטרטגיה ציונית לחוקק בחוקה, בין היתר, את הסעיפים הבאים: "הכל שווים בפני החוק; על כל אזרחי המדינה חלות זכויות וחובות שוות; אי-מילוי חובות על ידי אזרח מאזרחי המדינה יכול שיהיה כרוך באובדן זכויות וכשירויות כפי שייקבע בחוק". אבל, יש סייג לעקרון השוויון: "המדינה רשאית לייחד זכויות, חובות, או כשירות לתפקידים ציבוריים לאזרחי המדינה; המדינה רשאית לייחד זכויות, חובות, או כשירויות לתפקידים ציבוריים, הקשורות לענייני ביטחון המדינה, לבעלי סיווג ביטחוני הולם". ללא סייג זה, זכות ערבי לעתור לבג"צ, למשל, נגד הסרוב לקבלו לשב"כ, למוסד או לכל תפקיד אחר שיש סיכון בהטלתו על מי שנמצא בניגוד עניינים, תהא זכות חוקתית. הבטחת פעילותה של המדינה לחיזוק העלייה וההתיישבות היהודית, שהיא רכיב בטחוני חיוני, מעוגנת בסעיף האומר: "המדינה תפעל לקיבוץ גלויות

⁶ בג"ץ 531/79, סיעת "הליכוד" בעיריית פתח-תקוה נ' מועצת עיריית פתח-תקוה, פסק דין לד (2), 566.
⁷ בג"צ 5100/94 ואחרים, הועד הציבורי נגד עינויים בישראל ואחי' נ' ממשלת ישראל ואחרים, פסק דין נג 4, 817.

ישראל ולהתיישבות יהודית בארץ והיא תקצה קרקעות ומשאבים למטרות אלה"⁸. הצלת יהודים באשר הם מוטלת על צבא המדינה על פי הגדרת תפקידו בחוקה: "צבא ההגנה לישראל מופקד על ביטחון המדינה, אזרחיה ותושביה, ובני העם היהודי הנתונים בצרה ובשביה...".

אין כיום מדינה בעולם שבה מיעוט כה גדול מאזרחיה נמנה על עם הרוצה בהשמדתה. כל השוואה בין חבר כנסת ערבי בישראל ליהודי חבר בפרלמנט הבריטי או בקונגרס האמריקאי איננה נכונה, כי העם היהודי איננו מאיים על קיומה של בריטניה ואינו רוצה בחיסולה אל ארצות הברית. החלת השוויון בין כל האזרחים בחיי המסחר, בחינוך, ברשויות המקומיות וכיוצא באלה היא נכונה וראויה במשטר הדמוקרטי. אך במציאות חיינו מניעת אפשרות השימוש בעקרון השוויון כדי לכרסם ולמוטט את מדינת היהודים היא הכרח בל יגונה. חוקת המדינה חייבת להבטיח זאת. למרבה הצער, רק המכון לאסטרטגיה ציונית אומר את האמת בנושא זה, בעוד האחרים מבני עמנו - כנראה מטעמי פוליטיקלי קורקט - חשש מפני הכתרתם כגזענים, ופזילה לקולות הערבים - נמנעים עדיין מהבעתה, גם כאשר בלבם פנימה הם מסכימים עמה. נקווה שלא יאחרו את המועד להתאמת החוקה למציאות.

⁸ נוסח אפשרי אחר, שהוא עדיף בעיניי: "למען הבטחת קיומה של המדינה כמדינת העם היהודי לא תיחשב כנוגדת את עקרונות החוקה חקיקה המקנה העדפה מתקנת ליהודים (א) על זכות עלייתם לישראל; (ב) בפעילות המיועדת לבטחון המדינה; (ג) ביישוב מדינת ישראל".